

Έρευνα στην Εκπαίδευση

Τόμ. 12, Αρ. 2 (2023)

Εκπαίδευση και μάθηση σε μουσειακά περιβάλλοντα

ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
HELLENIC JOURNAL OF RESEARCH IN EDUCATION

Ειδικό αφιερωματικό τεύχος με θέμα: Εκπαίδευση και Μάθηση σε Μουσειακά Περιβάλλοντα

2023, Τόμος 12, Αρ. 2

Εισαγωγή στο τεύχος «Εκπαίδευση και μάθηση σε μουσειακά περιβάλλοντα»

Αναστασία Φιλιππουπολίτη

doi: [10.12681/hjre.35733](https://doi.org/10.12681/hjre.35733)

Copyright © 2023, Αναστασία Φιλιππουπολίτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Φιλιππουπολίτη Α. (2023). Εισαγωγή στο τεύχος «Εκπαίδευση και μάθηση σε μουσειακά περιβάλλοντα». *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 12(2), E1-E6. <https://doi.org/10.12681/hjre.35733>

Εισαγωγή στο τεύχος «Εκπαίδευση και μάθηση σε μουσειακά περιβάλλοντα»

Αναστασία Φιλίππουπολίτη

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών / Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Μια παραδοχή, η οποία προέρχεται από ποικίλα θεωρητικά κείμενα για τον μουσειακό υλικό πολιτισμό και την αποδέχονται όσοι ασχολούνται με την δημιουργία εκπαιδευτικών δράσεων, υπογραμμίζει την σημασία που έχει η βαθιά, νοερή, σύνδεση μεταξύ του θεατή και του εκθέματος. Ο σιωπηρός διάλογος που εξελίσσεται μεταξύ των δυο, ειδικότερα αν το έκθεμα έχει καταφέρει να προσελκύσει το ενδιαφέρον του επισκέπτη, μπορεί να τον οδηγήσει στην βίωση του ωραίου, την αισθητική χαρά, την απόλαυση αλλά και να δώσει σε αυτόν μαθήματα αισθητικής, ηθικής και ιστορικής αξίας. Ουσιάδης στόχος της Μουσειακής Αγωγής είναι να καλλιεργήσει συνθήκες διαλόγου που θα επιτρέψουν στον επισκέπτη να ασκήσει το «βλέμμα» του, να εξελίξει τη στρατηγική του για την ερμηνεία των εκθεμάτων και, εν τέλει, η θετική μουσειακή του εμπειρία, μακροπρόθεσμα, να συμβάλλει στην αυτοπραγμάτωσή του (Desvallées & Mairesse, 2014, σ. 51). Το μουσείο σήμερα δεν επιδιώκει αποκλειστικά και μόνον την ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας και τη διαμόρφωση της αισθητικής συνείδησης του κοινού. Εδώ και μερικές δεκαετίες, σύγχρονες τάσεις στη Μουσειακή Αγωγή, εκκινούμενες, στο μεγαλύτερο μέρος τους, από την παιδαγωγική θεωρία του εποικοδομισμού, δίνουν έμφαση στην υποκειμενική ερμηνεία και την προσωπική θεώρηση του επισκέπτη. Παράλληλα, άλλες, εξίσου σημαντικές προσεγγίσεις εμπνέονται από την κριτική παιδαγωγική ώστε να αναδείξουν την σημασία που έχει ο «προβληματισμός» ως στρατηγική όξυνσης της κριτικής σκέψης και της καλλιέργειας της ανεκτικότητας του ατόμου σε κοινωνικά ζητήματα, όπως η διαφορετικότητα και ο σεβασμός στον άλλον (Hubin & Schneider, 2023, σ. 272). Όπως αναφέρει ο Clifford (στο MacDonald, 2003, σ. 10), τα μουσεία οφείλουν να λειτουργούν ως «ζώνες επαφής» και προβληματισμού για τους επισκέπτες, να θέτουν ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης μέσα από εκθέσεις χωρίς προκαταλήψεις και στερεοτυπικές τοποθετήσεις.

Ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις και εκδηλώσεις προσφέρουν ευκαιρίες μάθησης και ψυχαγωγίας σε ένα διευρυμένο κοινό και κάποιες από αυτές αφορούν τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Άλλωστε, ο προσφάτως επικαιροποιημένος ορισμός του Μουσείου¹ αναδεικνύει την φροντίδα που καλούνται να δείξουν οι ιθύνοντες για συμπεριληπτικά, συμμετοχικά και προσβάσιμα, από όλους ανεξαιρέτως, μουσεία. Σε αυτό το πλαίσιο η Μουσειακή Αγωγή αποσκοπεί στην πολύπλευρη καλλιέργεια όλων χωρίς να περιορίζεται στα όρια της εφαρμοσμένης διάστασής της. Έχοντας συγκροτήσει, τις τελευταίες δεκαετίες, μια στέρεη θεωρητική-ερευνητική υπόσταση, διασταυρώνεται, μεταξύ άλλων, με πορίσματα από το διεπιστημονικό πεδίο της Έρευνας Επισκεπτών (Visitor Studies) ενώ κοινωνιολογικές προσεγγίσεις όπως, για παράδειγμα, οι φεμινιστικές θεωρήσεις εμπλουτίζουν την θεωρητική της διάσταση. Πρακτικές σχεδιασμού εκπαιδευτικών δράσεων με συμμετοχικό χαρακτήρα και προσανατολισμό² στρέφονται προς τους «μη-επισκέπτες» στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και

¹ «Το Μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία παράγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης» (Αθήνα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα, παρουσίαση της ελληνικής απόδοσης του ορισμού στις 14/2/2023).

² Για μια ανάλυση του «συμμετοχικού μουσείου», βλ. Simon, N. (2010).

οι προαναφερθείσες ως ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Μέσα από τη ανάπτυξη της συμμετοχής, όπως αναφέρει η Β. Lynch, οι εν λόγω ομάδες από «ευεργετημένοι» μετατρέπονται σε «κριτικοί φίλοι» και από την «περιφέρεια» της κοινωνίας έρχονται, εντός του μουσειακού χώρου, στο επίκεντρο ώστε να κινητοποιηθούν και να λειτουργήσουν, δυναμικά, ως δρώντα υποκείμενα με πολιτική συμπεριφορά (στο Hubin & Schneider, 2023, σ. 272). Ο κύριος τρόπος ώστε τα μουσεία να συμβάλλουν στην ευημερία και την αειφορία της σημερινής κοινωνίας είναι να ανταποκριθούν, με τον τρόπο τους, στην ποικιλομορφία της κοινότητας και να μετατραπούν από χώροι αυθεντίας, δυναμικά, σε οικείοι χώροι, να μετουσιωθούν στο «δικό μας μουσείο» ή στο «μουσείο για εμάς» (Drotner, 2017· Pierroux κ.ά., 2020).

Σε πλήθος βιβλιογραφικών αναφορών αποτυπώνεται η εξέλιξη της Μουσειοπαιδαγωγικής στην Ελλάδα (ενδεικτικά: Βέμη & Νάκου, 2010· Γαβριλάκη, 2009· Κακούρου-Χρόνη, 2005· Κόκκινος & Αλεξάκη, 2002· Κολιόπουλος [2005] 2017· Μαλαφάντης, 2019· Νάκου, 2001· Νικονάνου, 2005, 2010, 2015· Φιλιππουπολίτη, 2023). Το παρόν αφιερωματικό τεύχος στα μουσεία, τη μάθηση και τη μουσειακή εμπειρία είναι το πρώτο στο είδος του που φιλοξενεί το περιοδικό *Έρευνα στην Εκπαίδευση*. Στόχος του είναι η ανάδειξη μερικών κύριων αξόνων γύρω από τους οποίους εξελίσσεται η τρέχουσα δραστηριότητα Ελλήνων ερευνητών στο εν λόγω πεδίο και διαρθρώθηκε έχοντας κατά νου την/τον εκπαιδευτικό που είτε έχει συστηματική επαφή με τα μουσεία είτε επιδιώκει να οργανώσει ο ίδιος το περιεχόμενο της μουσειακής επίσκεψης της σχολικής ομάδας. Η ποικιλομορφία στο περιεχόμενο των εργασιών είναι συνέπεια αφενός των ποικίλων τύπων θεματικών μουσείων και των αντίστοιχων επιστημολογικών πλαισίων γνώσης που απαντώνται σε αυτά αφετέρου των γνωστικών απαιτήσεων των επισκεπτών για συγκεκριμένα είδη γνώσης (π.χ. ιστορική γνώση). Τα κείμενα αφορούν σε σημαντικούς άξονες που αλληλοδιασταυρώνονται στο πλαίσιο της Μουσειακής Αγωγής όπως: μουσείο-σχολείο, εκπαιδευτικός-μουσειοπαιδαγωγός, μουσειακή μάθηση σε φυσικό και σε ψηφιακό περιβάλλον, παιδιά και ενήλικες επισκέπτες, οι συστηματικοί και οι μη επισκέπτες και μεθοδολογικά εμπνέονται από τομείς όπως η διδακτική των φυσικών επιστημών, οι ψηφιακές τεχνολογίες στην διδακτική της Ιστορίας, η Παιδαγωγική του Θεάτρου, μεθοδολογίες Καθολικού Σχεδιασμού κ.ά. Αν και ένα μέρος των εργασιών εστιάζει στο παιδικό/σχολικό κοινό, οι αναγνώστες θα διαπιστώσουν ότι η Μουσειακή Αγωγή στην Ελλάδα, σαφώς, δεν περιορίζεται σε αυτό.

Οι εργασίες των Γεωργοπούλου & Κολιόπουλου, της Κορνελάκη και της Ξανθουδάκη εστιάζουν στο μουσείο ως πεδίο για την ανάπτυξη μη τυπικών μορφών εκπαίδευσης στις θετικές επιστήμες. Σε αυτό το πλαίσιο, η Μουσειακή Αγωγή διασταυρώνεται με μεθοδολογικές κατευθύνσεις από τη διδακτική των φυσικών επιστημών, η σύμπραξη των οποίων προσφέρει πορίσματα για όσους ενδιαφέρονται να αποτιμήσουν την αξία του μουσείου στη σχολική εκπαίδευση. Τα δυο πρώτα από τα άρθρα αντιμετωπίζουν το θέμα υπό την οπτική του εκπαιδευτικού και αναδεικνύουν τη σημασία που έχει η διεξοδική μελέτη του εκθεσιακού χώρου και των στοιχείων της έκθεσης από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό πριν την οργάνωση οποιαδήποτε εκπαιδευτικής δράσης. Το τρίτο κείμενο αυτής της θεματικής ομάδας τοποθετείται πάνω σε ζητήματα επιμόρφωσης των διαμεσολαβητών-μουσειοπαιδαγωγών και τονίζει τη σημασία που έχει το μουσείο στη δημιουργία μαθησιακών καινοτομιών. Το κείμενο των Γεωργοπούλου & Κολιόπουλου «Σχεδιασμός εκπαιδευτικού προγράμματος αρχαιομετρίας: Μια μελέτη περίπτωσης σύνδεσης των συλλογών το αρχαιολογικού μουσείου με τη σύγχρονη επιστημονική γνώση» εισάγει την έννοια της «Εκπαιδευτικής Νησίδας Φυσικών Επιστημών» ως μιας, πρωτότυπης, μουσειογραφικής δομής με θέμα την *αρχαιομετρία*, η οποία αποτελεί επικοινωνιακό στοιχείο και εκπαιδευτικό εργαλείο για τη διδασκαλία των φυσικών επιστημών σε παιδικό κοινό (11-13 ετών) σε αρχαιολογικό μουσείο (στην συγκεκριμένη περίπτωση στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας). Η «εκπαιδευτική νησίδα» αποτελεί μια μεθοδολογία-πρόταση για τους εκπαιδευτικούς και τους μουσειοπαιδαγωγούς, οι οποίοι δεν έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση στις φυσικές επιστήμες. Το εκπαιδευτικό υλικό αξιολογείται από την σκοπιά των ειδημόνων (στα πεδία της αρχαιολογίας και των φυσικών επιστημών) όσο και από την σκοπιά των διαμεσολαβητών στα αρχαιολογικά μουσεία.

Εν συνεχεία, το άρθρο της Κορνελάκη «Οι εκπαιδευτικές αξίες των εκθεμάτων ως γέφυρες για τη σύνδεσή τους με τις φυσικές επιστήμες και το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων» αντιμετωπίζει συναφείς ερευνητικές προσκλήσεις έχοντας ως βασική έννοια-κλειδί την «γέφυρα» (τα «εκθέματα-γέφυρες») που διασυνδέει το αρχαιολογικό έκθεμα με την επιστημονική πληροφορία. Το άρθρο εστιάζει σε παιδιά προσχολικής και πρωτο-σχολικής ηλικίας τα οποία, βάσει των σχετικών Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών, καλούνται, σταδιακά, να εισαχθούν στον επιστημονικό τρόπο

σκέψης. Η εργασία, έχοντας ως μελέτη περίπτωσης το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, αναλύει την έκθεση υπό το πρίσμα των «εκθεμάτων-γεφυρών» και, στην συνέχεια, αποτυπώνει και αξιολογεί τη μεθοδολογική της πρόταση σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδικό κοινό.

Το άρθρο της Ξανθουδάκη «Σχεδιάζοντας τη μάθηση στα μουσεία: Μια διαδικασία επαγγελματικής ανάπτυξης» εμβαθύνει στον ρόλο της εκπαιδευτικής έρευνας και της αναστοχαστικής πρακτικής για τον σχεδιασμό μιας καινοτόμου μεθοδολογίας μάθησης στο μουσείο. Έχοντας ως μελέτη περίπτωσης το Εθνικό Μουσείο Επιστημών και Τεχνολογίας Leonardo da Vinci, η συγγραφέας, ούσα η ίδια διευθύντρια του Κέντρου Έρευνας στη Μη Τυπική Εκπαίδευση στο εν λόγω μουσείο, προσφέρει την σκοπιά του επαγγελματία του μουσείου που καλείται αφενός να ανταποκριθεί στην απαίτηση των επισκεπτών για θετικές μαθησιακές εμπειρίες αφετέρου να δημιουργήσει ένα μοντέλο για την επαγγελματική ανάπτυξη των διαμεσολαβητών σε ζητήματα σχετικά με την διδασκαλία των φυσικών επιστημών και τη διάχυση των τεχνοεπιστημών στο μη ειδικό κοινό. Το κείμενο παρουσιάζει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο Future Inventors μέσα από το οποίο αναπτύσσεται ο σχεδιασμός της μεθοδολογίας έρευνας που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη «μαθησιακών καινοτομιών» στο μουσείο.

Τα μουσεία είναι συνδεδεμένα με την αφήγηση ιστοριών· τόσο οι εκθέσεις όσο και οι εκπαιδευτικές δράσεις εμπεριέχουν την αφήγηση με απώτερο στόχο να προσφέρουν μια πολυφωνική ερμηνεία στους επισκέπτες. Επιδιώκουν, επίσης, το νοερό διάλογο των επισκεπτών με τα εκθέματα, όπως ειπώθηκε και στην αρχή αυτής της Εισαγωγής. Η ιστορία αναπτύσσεται γύρω από τα αντικείμενα, τα συμφοραζόμενα της έκθεσης, κείμενα σε πινακίδες ή έντυπο υλικό και λοιπά οπτικοακουστικά στοιχεία που δημιουργούν την αφήγηση. Ψηφιακές υπηρεσίες ενισχύουν την πολυτροπική προσέγγιση του πολιτιστικού αποθέματος είτε εντός ή εκτός του φυσικού μουσειακού χώρου. Παραδείγματα από την περίοδο της υγειονομικής κρίσης του Covid-19 (2020) αναφέρονται σε συμμετοχικές, ψηφιακές δράσεις, του κοινού με τους επιμελητές συλλογών, όπως για τη δημιουργία εικονικών εκθέσεων, αυξάνοντας την δημοκρατική συμμετοχή της κοινότητας στα μουσειακά δρώμενα. Οι Pedretti & Iannini (2020) αναφέρονται σε ένα υβριδικό τρίτο χώρο, όπου οι γνώσεις και η εμπειρία των επισκεπτών αναγνωρίζονται σε συνδυασμό με την «αυθεντία» του μουσείου με αποτέλεσμα να γίνονται συν-δημιουργοί του μουσειακού νοήματος. Στο πλαίσιο της Μουσειακής Αγωγής, η αφήγηση μαζί με τον διάλογο αποτελούν δυο βασικές τεχνικές για τους εμπυχωτές των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και κρίσιμα σημεία από τα οποία μπορεί να κριθεί η ποιότητά τους. Είναι προφανές ότι η καλή αφήγηση μιας ιστορίας και η καλλιέργεια του γόνιμου διαλόγου μεταξύ των μελών της ομάδας αποτελούν δεξιότητες που οφείλει να έχει ο ικανός εμπυχωτής-μουσειοπαιδαγωγός. Το άρθρο των Σέρβη, Κατηφόρη, Ρούσσου και Πετούση «Συζητώντας για το παρελθόν: διαλογικές ψηφιακές εμπειρίες στην εκπαίδευση της ιστορίας» εστιάζει στο κατά πόσο τα ψηφιακά εργαλεία των μουσείων, τα οποία είναι σχεδιασμένα από διεπιστημονικές ομάδες, υποστηρίζουν τη συνεργατική μάθηση και τον διάλογο των χρηστών. Οι συγγραφείς προσφέρουν μια συγκριτική μελέτη αναφορικά με την ψηφιακή αφήγηση και την συζήτηση με chatbot, δυο εργαλεία που σε άλλα περιβάλλοντα, μη μουσειακά, είναι ευρέως διαδεδομένα, αποσκοπώντας στο να ελέγξουν κατά πόσο αυτού του είδους η διαμεσολάβηση, εφόσον εξυπηρετεί εκπαιδευτικούς στόχους, επηρεάζει θετικά την ανάπτυξη ιστορικής σκέψης (και ενσυναίσθησης) σε μαθητές, την καλλιέργεια δεξιοτήτων όπως η συλλογιστική σκέψη, η λήψη προοπτικής και η λήψη αποφάσεων αλλά και κατά πόσο δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες τους να διαχειριστούν την πολυφωνία και τη μεροληψία στο πλαίσιο της ερμηνείας του παρελθόντος.

Στην συνέχεια, τα άρθρα των Παπαδόπουλου, Γλένη και Καραγιάννη καθώς επίσης και των Ζαννή και Τελειώνη αποτελούν ένα άλλο θεματικό σύνολο που εστιάζει το ενδιαφέρον του στις δημιουργικές συνέργειες μεταξύ του θεάτρου και του μουσείου. Ο εκθεσιακός χώρος έχει κοινούς τόπους με το θέατρο ως προς την υποδομή· υποστηρίζονται αμφότερα από πρακτικές και διανοητικές ικανότητες, ερμηνευτικές πράξεις και διαμεσολάβηση και, εν τέλει, από θεατές (Bennett, 2003, σ. 4). Οι μελετητές, ακόμη, βρίσκουν αναλογίες μεταξύ της έκθεσης (επιμελητή) και του κινηματογράφου (σκηνοθέτη) καθώς οι διεργασίες στα δυο περιβάλλοντα είναι ανάλογες ως προς την παραγωγή των δημιουργικών έργων τους (Heinich & Pollak ([1996] 2007). Το βέβαιο είναι ότι η στροφή των μουσείων από την αναπαράσταση στην εμπειρία του επισκέπτη καλεί τους σχεδιαστές εκθέσεων και προγραμμάτων σε διερευνητικές προσεγγίσεις μεταξύ των δυο πεδίων (Bennett, 2003, σ. 4). Η εργασία «Δια-πόλις: Ο Άλλος ως Εαυτός και ο Εαυτός ως Άλλος. Από τη διαλογική κατανόηση στη στοχαστική δράση και την αξιολογική επίγνωση» (Παπαδόπουλου, Γλένη και Καραγιάννη) παρουσιάζει τον

σχεδιασμό ενός πολιτιστικού προγράμματος με την αξιοποίηση της μεθόδου της διερευνητικής δραματοποίησης. Σε αντίθεση με τα συνήθη μουσειακά προγράμματα που έχουν αυτοτελή χαρακτήρα και βραχύχρονη διάρκεια, το εν λόγω πρόγραμμα απλώθηκε, α-σύγχρονα και συγχρονικά, σε τρία μουσεία (Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ιστορικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης και Σπίτι Ευρωπαϊκής Ιστορίας), σε τρεις πόλεις (Αθήνα, Αλεξανδρούπολη, Βρυξέλλες), ώστε να δώσει τη δυνατότητα σε παιδιά τριών τάξεων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (στις προαναφερθείσες πόλεις) να γνωρίσουν, διαδοχικά, τις εκθέσεις των τριών μουσείων και μέσω αυτών να οικειοποιηθούν έννοιες όπως η αλληλεγγύη, η ενσυναίσθηση, η διαφορετικότητα και ο σεβασμός στον άλλον. Τα μέσα του προγράμματος, δηλαδή, η θεατρική έκφραση και η εικαστική δημιουργία, συμπληρώθηκαν από ένα επιπλέον στοιχείο, αυτό της ψηφιακής τεχνολογίας αποδίδοντας, κατά κάποιον τρόπο, στην δράση, εν μέρει, τα χαρακτηριστικά της ψηφιακής μουσειακής εκπαίδευσης. Εν συνεχεία, το άρθρο των Ζάννη και Τελειώνη με τίτλο «Εμείς και οι άλλοι, ταυτότητα και μνήμη στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα: Μια εκπαιδευτική δράση στο Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας» εμβαθύνει στο προαναφερθέν πρόγραμμα καθώς εστιάζει σε ένα από τα τρία συμμετέχοντα μουσεία και δίδει μια συνολική εικόνα της δράσης και το εύρος των επιμέρους συνεργατικών και αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων που αναπτύχθηκαν. Σημαντικά μουσειακά εκθέματα όπως, για παράδειγμα, το «Πανωφόρι του Ιωσήφ» και το «Το πίσω σπίτι/Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ» γίνονται «μαύρα κουτιά» που απαιτούν αποκρυπτογράφηση εκ μέρους των παιδιών. Η εργασία προσφέρει μερικά στοιχεία αξιολόγησης της δράσης από τα παιδιά και στοιχεία αναστοχασμού από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς.

Αν και το μουσειακό κοινό έχει αναγνωριστεί ως ποικιλόμορφο, έχοντας διαφορετικές ανάγκες και προσδοκίες από την επίσκεψη, κατά καιρούς, οι μελέτες αναφέρουν την χαμηλή εκπροσώπηση ομάδων, όπως οι έφηβοι, οι νεαροί ενήλικες, τα νήπια και οι οικογένειες με παιδιά κάτω των έξι ετών και βρέφη (Black, 2009, σ. 80). Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετούνται οι εργασίες των Τράντα και Λαπούρτα και της Κανάρη οι οποίες εκκινούν από την παραπάνω διαπίστωση και εστιάζουν σε ομάδες νηπίων/εφήβων και σε ΑμΕΑ, αντιστοίχως. Αμφότερες οι εργασίες αναδεικνύουν τη σημασία που έχει για τα ελληνικά μουσεία να αποκτήσουν οι υπηρεσίες τους «εξειδικευμένες» υπηρεσίες ώστε να συμβάλλουν στη φυσική, διανοητική και κοινωνική προσβασιμότητα. Στο άρθρο με τίτλο «Μουσειακή Μάθηση στη μετά-covid εποχή: Εκπαιδευτικό πρόγραμμα με αφορμή έκθεση της Αφροδίτης Λίτη στο Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας», οι Τράντα και Λαπούρτας παρουσιάζουν την αξιολόγηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για νήπια και, αντιστοίχως, για έφηβους με αφορμή την περιοδική έκθεση «Αδάμαστη φύση». Οι συγγραφείς τονίζουν ότι το εν λόγω πρόγραμμα επιτρέπει πέραν από την φυσική ξενάγηση στον χώρο του μουσείου και τη δυνατότητα ψηφιακής περιήγησης. Η δυνατότητα παροχής ψηφιακών εκπαιδευτικών εργαλείων στους επισκέπτες εδραιώθηκε σε μεγάλο βαθμό από την περίοδο της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης Covid-19 το 2020. Τότε, αναπόφευκτα, τα μουσεία απώλεσαν την σχέση με το κοινό τους, ωστόσο, μέσα από αυτήν την πρόκληση δρομολογήθηκε, πιο συστηματικά, η ανάγκη ψηφιακής και εξ αποστάσεως επικοινωνίας με το κοινό. Πολλά μουσεία, έκτοτε, έχουν δείξει ενδιαφέρον για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των εκπαιδευτικών τους υπηρεσιών. Στην συνέχεια, το άρθρο της Κανάρη «Προς μια ολιστική θεώρηση της προσβασιμότητας και της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία στο μουσείο υπό το πρίσμα της μουσειακής εμπειρίας και μάθησης», στρέφεται σε άλλη μια από τις ομάδες κοινού με χαμηλή εκπροσώπηση: την ομάδα ΑμΕΑ και εστιάζει στην έννοια του «φραγμού» που τίθεται στην πρόσβαση αυτής της ομάδας στο μουσείο. Η συγγραφέας αφού διασαφηνίζει τα χαρακτηριστικά των θεωρητικών μοντέλων του Καθολικού Σχεδιασμού και του Καθολικού Σχεδιασμού για τη Μάθηση, τονίζει την ανάγκη της αναζήτησης μιας περισσότερο συνθετικής προσέγγισης στην έννοια της προσβασιμότητας εκ μέρους των μουσείων και καταλήγει στο ότι είναι αναγκαίο αυτή η προσέγγιση να διαπερνά τις μουσειακές λειτουργίες και να εμπλέκει τόσο τον σχεδιαστή της έκθεσης όσο και τον μουσειοπαιδαγωγό και άλλους ειδήμονες.

Τέλος, ως θεματική συνέχεια των παραπάνω, το άρθρο των Δοξανάκη, Παππά και Δερμιτζάκη εστιάζει στους ενήλικες ως μια διακριτή, αλλά γενική ομάδα κοινού, στην οποία περιλαμβάνονται τόσο οι νεαροί ενήλικες όσο και τα άτομα άνω των 65 ετών. Οι Falk και Dierking (2019) υπογραμμίζουν τη σχέση των μουσείων με τη δια βίου μάθηση και προτρέπουν σε εις βάθος έρευνα από την σκοπιά της Μουσειακής Αγωγής. Το άρθρο με τίτλο «Νυχτερινές μουσειακές δράσεις για ενήλικες: από την εκπαιδευτική στην κοινωνική διάσταση της επίσκεψης» εστιάζει στη «νυχτερινή δράση», ως τον τύπο μουσειακής δράσης που διοργανώνεται μετά τις 17.00, αφορά όλες τις ομάδες κοινού και λαμβάνει ποικίλες μορφές όπως νυχτερινή ξενάγηση, διανυκτέρευση, δράση σε συνδυασμό με μουσική ή θεατρική εκδήλωση κ.ά. Η εργασία εστιάζει στις δράσεις εκείνες που αφορούν τους ενήλικες και συζητά

τα πορίσματα μιας ευρείας κλίμακας έρευνας σε πάνω από εκατό ελληνικά μουσεία στα οποία διοργανώνεται ο συγκεκριμένος τύπος δράσης. Στη συνέχεια, εστιάζει στην αξιολόγηση μιας συγκεκριμένης δράσης του Βιομηχανικού Μουσείου Φωταερίου της Αθήνας για να αποτυπώσει συμπεράσματα και να εγείρει προβληματισμό ως προς το κατά πόσο οι εν λόγω δράσεις μπορούν να καλύψουν, πέραν από τους κοινωνικούς και ψυχαγωγικούς, τους εκπαιδευτικούς στόχους που θέτει μια επίσκεψη στο μουσείο.

Ευχαριστίες

Θερμές ευχαριστίες αποδίδονται προς όλους τους συγγραφείς και στον υπεύθυνο έκδοσης του περιοδικού, Αναπλ. Καθ. Κωνσταντίνο Καραδημητρίου, για τη δημιουργική συνεργασία.

Βιβλιογραφία

- Βέμη, Μπ. & Νάκου, Ε. (επιμ.) 2010. *Μουσεία και εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.
- Bennett, S. (2003). *Theatre & museums*. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Black, G. (2009). *Το ελκυστικό μουσείο. Μουσεία και επισκέπτες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς.
- Γαβριλάκη, Ε. (επιμ.) (2011). *Η άνοιξη των μουσείων: Συνάντηση για τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τη μουσειακή αγωγή, Πρακτικά Συνεδρίου (Ρέθυμνο, 2009)*. Ρέθυμνο: ΚΕ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων & Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου.
- Desvallées, A. & Mairesse, F. (2014). *Βασικές έννοιες της Μουσειολογίας*. Αθήνα: ICOM-Ελληνικό Τμήμα, σ. 51. https://icom.museum/wp-content/uploads/2022/02/Key_concepts_GR.pdf
- Drotner, K. (2017). Our museum: Studying museum communication for citizen engagement. *Nordisk Museologi*, 2: 148- 55. <https://doi.org/10.5617/nm.6353>
- Falk, J.H. & Dierking, L.D. (2019). Reimagining public science education: the role of lifelong free-choice learning. *Disciplinary and Interdisciplinary Science Education Research*, 1(10), 1-8. [10.1186/s43031-019-0013-x](https://doi.org/10.1186/s43031-019-0013-x)
- Heinich, N. & Pollak, M. ([1996] 2007). From museum curator to exhibition *auteur*. In R. Greenberg, B.W. Ferguson & S. Nairne (eds). *Thinking about Exhibitions* (pp. 231-250). London & New York: Routledge.
- Hubin, A. & Schneider, K. (2023). In the unrest of implication: Museum education methods in atmospheres of scandalization. *Journal of Museum Education*, 48 (3), 270-282. <https://doi.org/10.1080/10598650.2023.2243788>
- Κακούρου-Χρόνη, Γ. (2005). *Μουσείο-σχολείο. Αντικριστές πόρτες στη γνώση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κόκκινος Γ. & Αλεξάκη, Ε. (επιμ.) (2002). *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κολιόπουλος, Δ. ([2005] 2017). *Η διδακτική προσέγγιση του μουσείου φυσικών επιστημών. Αναθεωρημένη και εμπλουτισμένη έκδοση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- MacDonald, S. (2003). Museums, national, postnational and transcultural identities. *Museum and Society*, 1 (1), 1-16. <https://journals.le.ac.uk/ojs1/index.php/mas/article/view/3>
- Μαλαφάντης, Κ. (2019). Εισαγωγή στην ελληνική μετάφραση. Στο S. Shaffer (επιμ.), *Το Παιδί και το Μουσείο. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Παιδαγωγικές Πρακτικές* (σσ. 9-42). Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου - Καρδαμίτσα.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία, εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από τη σκοπιά της Θεωρίας του Υλικού Πολιτισμού, της Μουσειολογίας και της Μουσειοπαιδαγωγικής*. Αθήνα: Νήσος.
- Νικονάνου, Ν. (2005). Ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής στο σύγχρονο μουσείο. *Τετράδια Μουσειολογίας*, 2, 18-25.
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Νικονάνου, Ν. (2015). Μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι: Συμμετοχή-εμπειρία-δημιουργία. Στο Ν. Νικονάνου, Α. Μπούνια, Α. Φιλίππουπολίτη, Α. Χουρμουζιάδη & Ν. Γιαννούτσου (επιμ.),

- Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα* (σσ. 51-85). Αθήνα: Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/712>
- Νικονάνου, Ν. & Κασβίκης, Κ. (επιμ.) (2008). *Εκπαιδευτικά ταξίδια στο χρόνο. Εμπειρίες και ερμηνείες του παρελθόντος*. Αθήνα: Πατάκης.
- Pedretti, E. & Iannini, A.M.N. (2020). *Controversy in science museums. Re-imagining exhibition spaces and practice*. London: Routledge.
- Pierroux, P., Bäckström, M., Brenna, B., Gowlland, G., Ween, G. (2020). Museums as sites of participatory democracy and design. In P. Hetland, P. Pierroux, L.Esborg (eds.) *A history of participation in museums and archives. Traversing citizen science and citizen humanities* (pp. 27-45). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429197536>
- Simon, N. (2010). *The participatory museum*. Santa Cruz: Museum 2.0. <https://participatorymuseum.org/read/>
- Φιλιππουπολίτη, Α., (2023). Εισαγωγή στην ελληνική μετάφραση. Στο Α. Hackett, R. Holmes, C. MacRae, C. (επιμ.), *Συνυφαίνοντας θεωρία και πράξη. Δουλεύοντας με μικρά παιδιά στα μουσεία* (σσ. 35-45). Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Καρδαμίτσα.